



De vrije val van de SPD

Jan Vermeersch
Stafmedewerker SEVI en SP-Internationaal

De achteruitgang van de Duitse sociaal-democraten is een van de meest markante politieke fenomenen van het najaar. Terwijl de populariteit van Tony Blair in het Verenigd Koninkrijk onaangetast blijft, daalt die van Gerhard Schröder zienderogen. Een analyse van de oorzaken en een blik op mogelijke remedies.

Bij nader inzien kampt de SPD met drie grote problemen. Eén. De SPD heeft een probleem met de Oost-Duitse kiezers. Dat is niet echt verrassend en het is ook geen probleem dat alleen de sociaal-democraten geselt. De integratie van Oost-Duitsland verloopt immers moeizaam. Nog steeds zijn we ertoe geneigd de Bondsrepubliek te identificeren met de rijkere regio's in het westen van het land; vergeten wordt vaak dat in het oosten zeventien miljoen mensen ploeteren om aan een baan of een inkomen te geraken. Schröder werd kanselier ondermeer omdat veel *Ossis* hem hun vertrouwen schonken. Die hebben nu in Brandenburg, Thüringen en Saksen laten

moedelijk een geruststellende gedachte dat met hem een grote coalitie (van SPD en CDU/CSU) zou kunnen worden gevormd. Die kiezers zijn nu teruggekeerd naar de christen-democraten. Wellicht was hun afkeer van het rood-groene experiment te groot geworden. Waarschijnlijk nog is dat de SPD die terugkeer aan zichzelf te danken heeft. Terugkijkend stelt men immers vast dat zij veel tijd heeft verloren en vooral verzuimde om snel duidelijkheid te verschaffen. *Wo ist Schröder*, schreef *Der Spiegel* al na twee maanden. De wittebroodsweken waren inderdaad voor Oskar Lafontaine, die met een klassiek-linkse toonzetting (en uitgesproken pro-Europese standpunten inzake werk en fiscaliteit) het eerder niet-ideologisch geïnspireerde deel van de *Neue Mitte*-kiezers tegen de haren instreek. Na een half jaar mocht Oskar beschikken. Naar zeggen van Lafontaine zelf omdat de taakverdeling tussen hem en Schröder niet werkte; in de realiteit omdat binnen de SPD na de ver-

De SPD heeft drie grote probleem-electoraten: de Oost-Duitse kiezers, de West-Duitse middenkiezers en haar eigen, traditionele achterban.

merken dat zij van de beloofde *Aufbau Ost* nog niet veel gezien hebben. Schröder moet voortmaken - lees: meer banen scheppen. Doet hij dat niet, dan winnen in 2002 de christen-democraten, de ex-communisten of extreem-rechts. De Oost-Duitse kiezer, met wie sinds 1989 niet echt veel rekening is gehouden, is wispelturiger dan ooit.

Twee. De SPD heeft een probleem met de West-Duitse (midden)kiezer, en vooral met die kiezers die zij heeft bij gewonnen in september '98. Daar moet niet worden omheen gedraaid: Schröder won omdat hij veel voormalige CDU-kiezers naar de SPD wist te loodsen. Zij zagen in Schröder een dynamischer kanselier (dan Kohl) en sommigen vonden het ver-

kiezingen weer een richtingstrijd was opgelaaide een meer projectmatige en visionaire aanpak van het regeringswerk in de weg stond. Pas in maart werd de strijd beslecht in het voordeel van de 'modernen'. Schröder werd partijvoorzitter. De noodzakelijke coherentie in de opvattingen om bijvoorbeeld de verzorgingsstaat te hervormen leek op komst. Helaas, een deel van de middenkiezers had toen reeds afgehaakt, zoals bleek bij de deelstaatverkiezingen van februari in Hessen. De indruk bestond dat de SPD zichzelf niet onder controle had en de problemen liet liggen. Dat was niet zo, maar de schade was geleden.

Drie. De SPD heeft een probleem met haar traditionele kiezers. Die bleven massaal thuis bij de Europese verkiezingen, bij de deelstaatverkiezingen en bij de gemeenteraadsverkiezingen in Noord-Rijn-Westfalen. Nu hebben

wel meer sociaal-democratische partijen een probleem om hun leden te enthousiasmeren, maar het gebrek aan zorg dat de SPD op dat vlak etaleerde, was frappant. De omgangsvormen tussen Schröder en Lafontaine deugden niet. De verkiezingscampagne was te vaag. De pendelbeweging tussen de opvattingen van Lafontaine (van september tot februari) en Schröder (na maart) verwarde de basis. Hoewel de partij met het 'meest marktvriendelijke programma ooit' (Schröder) naar de stembus was getrokken, werd dat door veel SPD-kiezers niet zo begrepen. Dat bleek uit de reacties op de forse bezuinigingen waarmee de regering in juni uitpakte. Bovenop de 'gebroken beloftes' ontvouwde minister van arbeid Riester een plan om de pensioenen betaalbaar te houden in de toekomst. Daar was niets mis mee (zie verder), maar de timing werkte tegen de sociaal-democraten. En alsof dat nog niet volstond, tekenden Schröder en Blair begin juni een manifest waarin sommigen opvallend veel sympathie voor het Amerikaanse sociale model meenden te bespeuren. De publicatie van het manifest was een vergissing. Het liet eerder de hand van Mandelson zien dan van Hombach en beklemtoonde te weinig de eigenheid van de SPD en het Duitse sociaal-economische model. Voor veel leden was de verwarring compleet. Schröder, vrijwel het hele voorjaar in de weer met de oorlog in Kosovo (en de crisis in de EU), had verzuimd om zijn partij op enkele harde maatregelen voor te bereiden. De kanselier keerde terug uit vakantie en vond het hele huis overhoop. Veertig prominente SPD-leden tekenden een manifest waarin zij de beloofde vermogensbelasting eisten. Sociaal-democratische deelstaatpremiers vielen de kanselier publiekelijk af, op zoek naar stemmen. De prijs van deze kakofonie werd betaald bij de verkiezingen.

Herkenbare argumenten

Voor het probleem met de Oost-Duitse kiezers bestaan geen kortetermijnoplossingen. De integratie gaat lang duren. De kosten van de hereniging zijn hoog - 150 miljard DM jaarlijks - en de waardering voor die inspanningen is niet altijd navenant. Veel Oost-Duit-

sers hebben nog altijd het gevoel er niet bij te horen. De *spin doctors* van de SPD kunnen daar in principe weinig bij helpen. In het oosten is de SPD een kleine partij, met weinig leden, een fragiele organisatie die geen aantrekkingskracht heeft op de jongeren. Dat Saksen en Thüringen destijds sociaal-democratische bolwerken waren, is van geen tel meer. Het sociaal-democratische milieu is door de communisten met wortel en tak uitgeroeid. En als er nog een sociaal-democratische identiteit bestaat, dan kent die een uitgesproken traditioneel karakter. Aan veel voormalige DDR-burgers is de gewenste nieuwe verhouding tussen collectieve en individuele verantwoordelijkheid niet besteed. Psychologisch moeten zij leren leven met minder hulp van de staat en meer eigen verantwoordelijkheid. Materieel hebben zij op de eerste plaats behoefte aan een baan, vooral de vrouwen en de jongeren. De actieve welvaartsstaat introduceren in Oost-Duitsland is geen kinderspel.

Het probleem van de weifelende middenkiezers achtervolgt de SPD al bijna twee decennia. Vorig jaar leek die hypotheek nochtans gelicht. De discipline waarvan de partij weer blijk gaf, haalde veel middenkiezers over de streep. Na de verkiezingen bleek alles te herdoen. Daarom moet er een einde komen aan de richtingenstrijd in de SPD. Dat proces is nu bezig. Lafontaines carrière is voorbij. Hoeveel invloed zijn navolgers in de partij werkelijk hebben, zal blijken op het partijcongres van december. Kan de kanselier daar de rangen doen sluiten, dan kan hij wellicht met meer succes ijveren voor een consensus over de modernisering van de verzorgingsstaat, samen met de krachtige Duitse vakbonden (en wellicht ook met de christen-democraten). In Duitsland ziet een meerderheid van de bevolking hervormingen op dat vlak als onontkoombaar, maar de SPD heeft tot dusver verzuimd om haar visie aan de man te brengen. In de oppositie werd erover gezwegen, in de regering zijn Eichel (Financiën) en Riester (Arbeid) er nu mee begonnen. En met argumenten die voor ons een déjà vu-karakter hebben.

Het bezuinigingsprogramma van de rood-

groene regering oogt zwaar: volgend jaar wil zij niet minder dan dertig miljard mark besparen. Iedereen moet zijn steentje bijdragen. De helft van de dertig miljard moet komen van gepensioneerden, werklozen en uitkerings-trekkers, wier inkomen de volgende twee jaren niet langer zal gekoppeld zijn aan de gemiddelde stijging van de lonen en slechts gecorrigeerd zal worden voor de inflatie. De bezuinigingen zijn een noodzaak. Daar heeft Eichel geen twijfel over laten bestaan. Lang hebben de christen-democraten de hereniging als een sociaal tamelijk pijnloze operatie kunnen voorstellen, maar die tijd is voorbij. De financiële situatie van de Bondsrepubliek is dermate verslechterd, dat die de bewegingsruimte voor sociaal-democratische realisaties ernstig beperkt. Met 82 miljard mark rentebetalingen over de schuld vormen deze uitgaven, na de sociale zekerheid, de belangrijkste uitgavenpost in de begroting. Eichel noemt dit de 'grootste herverdeling van onder naar boven die men zich kan voorstellen'. Van elke vier mark belastinggeld gaat er één naar rentebetalingen. Dat is de belangrijkste sociale onrechtvaardigheid, dixit Eichel. Gelijk liet collega Riester verstaan er niet toe bereid te zijn het land in te trekken met de boodschap dat de pensioenen gewaarborgd zijn, als de kosten daarvan dreigen te exploderen. De cijfers liegen niet. Nu al is één derde van de kiezers ouder dan zestig. Tussen 2020 en 2030 zijn de financieringsproblemen niet meer overzienbaar, tenzij thans wordt ingegrepen. Dat wil Eichel dan ook gaan doen, door mogelijkheden te scheppen voor privé-verzekering op dat vlak en elke werknemer te verplichten om 2,5% van zijn brutoloon in een *Aktiefonds* te storten. Feitelijk is dat een kopie van een maatregel die de Zweedse sociaal-democraten reeds eerder hebben genomen. Daar is dus niets verkeerd mee, zoals we hierboven al schreven, als het aan de achterban ook fatsoenlijk wordt toegelicht. Daarmee zijn we aanbeld bij het derde en meest existentiële probleem van de SPD.

Stabiliteit

Het probleem dat de SPD heeft met haar traditionele kiezers, deelt zij met andere sociaal-democratische partijen. Voortdurend trachten zij hun leden een meer pragmatische houding ten opzichte van de veranderingen in de wereld aan te praten. Hoe lastig deze pedagogische oefening wel is, ziet men ook bij ons. Voor de SPD is de klus nog moeilijker. Niet alleen is de Duitse sociale markteconomie een zeer performant systeem gebleken, de verzorgingsstaat heeft ook voor een grote stabiliteit gezorgd na de oorlog. Dat is een verworvenheid die men in Duitsland niet graag ziet verloren gaan. Zeker als men vaststelt dat men er alles wel beschouwd redelijk in slaagt een land van 17 miljoen inwoners in dat systeem te integreren. Elke trendbreuk met het 'oude' model moet bijgevolg worden gemotiveerd. Hombach doet dat door te zeggen dat er een historische ontmoeting aankomt tussen het echte liberalisme en de sociaal-democratie. Dat is geen al te overtuigend argument in Duitsland. Dat is *Blairtalk*, uitsluitend geschikt voor een platgeslagen Britse arbeidersklasse. Schröder kan een meer fundamentele ideologische discussie niet ontwijken. Hij moet de noodzakelijke veranderingen ook in een project aanbieden. Daartoe volstaat het niet om het *Sparprogram* om te dopen in een *Zukunftprogram*. Wat veel gewone SPD-leden verwachten, is de zekerheid dat bij de modernisering van het 'oude' model bepaalde grenzen niet zullen worden overschreden, lees: dat de flexibilisering sociaal zal zijn geregeld, dat er orde heerst op de arbeidsmarkt en dat de 'Amerikanisering' van de samenleving niet te ver doorschiet. Kortom, het Europese model versus het Angelsaksische model.

Schröder heeft alvast tegen 2002 een nieuw beginselprogramma aangekondigd. Het is een eerste stap, maar er zal meer nodig zijn om het onbegrip weg te nemen. De liefde voor de markt belijden met niet-liberale argumenten is geen sinecure.